

Impact Factor-7.675 (SJIF)

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

September-2020

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande

Director

Aadhar Social

Research & Development

Training Institute Amravati

Editor:

Dr.Dinesh W.Nichit

Principal

Sant Gadge Maharaj

Art's Comm,Sci Collage,

Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:

Dr.Sanjay J. Kothari

Head, Deptt. of Economics,

G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage

Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar PUBLICATIONS

Editorial Board

Chief Editor -

Prof. Virag S. Gawande,
Director,
Aadhar Social Research &
Development Training Institute, Amravati. [M.S.] INDIA

Executive-Editors -

- ❖ **Dr. Dinesh W. Nichit** - Principal, Sant Gadge Maharaj Art's Comm, Sci Collage,
Walgaoon. Dist. Amravati.
- ❖ **Dr. Sanjay J. Kothari** - Head, Deptt. of Economics, G.S. Tompe Arts Comm, Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

Advisory Board -

- ❖ **Dr. Dhnyaneshwar Yawale** - Principal, Sarswati Kala Mahavidyalaya, Dahihanda, Tq-Akola.
- ❖ **Prof. Dr. Shabab Rizvi**, Pillai's College of Arts, Comm. & Sci., New Panvel, Navi Mumbai
- ❖ **Dr. Udaysinh R. Manepatil**, Smt. A. R. Patil Kanya Mahavidyalaya, Ichalkaranji,
- ❖ **Dr. Sou. Parvati Bhagwan Patil**, Principal, C.S. Shindure College Hupri, Dist Kolhapur
- ❖ **Dr. Usha Sinha**, Principal, G.D.M. Mahavidyalaya, Patna Magadh University. Bodhgay Bihar

Review Committee -

- ❖ **Dr. D. R. Panzade**, Assistant Pro., Yeshwantrao Chavan College, Sillod. Dist. Aurangabad (MS)
- ❖ **Dr. Suhas R. Patil**, Principal, Government College Of Education, Bhandara, Maharashtra
- ❖ **Dr. Kundan Ajabrao Alone**, Ramkrushna Mahavidyalaya, Darapur Tal-Daryapur, Dist-Amravati.
- ❖ **DR. Gajanan P. Wader** Principal, Pillai College of Arts, Commerce & Science, Panvel
- ❖ **Dr. Bhagyashree A. Deshpande**, Professor Dr. P. D. College of Law, Amravati
- ❖ **Dr. Hrushikesh Dalai**, Asstt. Professor K.K. Sanskrit University, Ramtek

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers.

Published by -

Prof. Virag Gawande

Aadhar Publication, Aadhar Social Research & Development Training Institute, New Hanuman Nagar,
In Front Of Pathyapustak Mandal, Behind V.M.V. College, Amravati
(M.S.) India Pin- 444604 **Email** : aadharpublication@gmail.com

Website : www.aadharsocial.com **Mobile** : 9595560278 /

- **Executive Editor**

INDEX

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	एका कोळीयाने : एक चिंतन	डॉ. राजेंद्र गोविंदराव नाईकवाडे	1
2	नागपूर जिल्हातील कळमेश्वर तहसिलमधील शिक्षणसंस्थांचे अभिकेत्रीय स्वरूप – एक भौगोलीक अध्ययन	डॉ. प्रमोद आसाराम वडते	5
3	डॉ. सुरेशचन्द्र शुक्ल के नाटकों में दर्शनिक चिंतन	डॉ. प्रमोद परदेशी	10
4	लोकशाही प्रकियेत महिला व तरुणांचा सहभाग	प्रा. ज्योती काळबांडे	14
5	संत साहित्यातील लोकतत्त्वीय विचार	प्रा. मोरे भास्कर निवृत्ती	19
6	संतसाहित्यातील उपेक्षितांचा प्रतिनिधी : 'चोखामेळा	प्रा. डॉ. प्रल्हाद वावरे	23
7	पँथर ज. वि. पवार रू चळवळ आणि साहित्य : एक झोत	डॉ. प्रफुल्ल गवई	27
8	वर्तमान भारत—अमेरिका संबंधों में निर्भरता।	डॉ. कांतराव पोले	31
9	भारतीय शेती व कृषी धोरण	डॉ. अनिल श्री. खांडेकर	33
10	मराठी लोकगीतातील समाज जीवन	प्रा. पुरुषोत्तम एस. निर्मळ	37
11	इंदिरा संत यांच्या कवितेची आस्वादक सौंदर्यस्थळें	डॉ. मीता दिनकरराव कांबळे	43
12	जगतिक व्यापार संघटना आणि भारताच्या आंतरराष्ट्रीय व्यापारावरील परिणाम	कदम विश्वनाथ बाजीराव	47
13	अध्ययन अक्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणात येणाऱ्या अडचणी व उपाययोजना	कु. योगिता गायकवाड / डॉ. हृषिकेश दलाई	50
14	प्राचीन भारतीय शिक्षणाची उद्दिष्टे व ध्येये	प्रा. डॉ. डी. एल. पाटील	59
15	पंचशील में प्रतिबिंबित नैतिक मूल्य	डॉ. मनोहर तुळशीराम कुंभारे	63
16	कोरोना विषाणूचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम आणि उपलब्ध संधी (उपाय)	प्रा. डॉ. गोवर्धन खेडकर	69
17	शंकराचार्यांचा अद्वैत सिध्दान्त आणि संत ज्ञानदेवांचा अमृतानुभव	प्रा. डॉ. राजेंद्र हावरे	73
18	म. गांधी यांच्या विचारांचे विविध पैलू	प्रा. डॉ. सुदर्शन सदाशिव क्षेत्री	81
19	कोरोना बेरोजगारीत वाढ व रोजगारातील मंदी	प्रा. डॉ. जयंत एम. बनसोड	84
20	कोविड १९ के कारण तालाबंदी से श्रमिकों के आंतरिक रिवर्समाइग्रेशन उत्पन्न चुनौतियां एवं समाधान	नितिन प्यारेलालजी सिंघवी	93

एका कोळीयाने : एक चिंतन

डॉ. राजेंद्र गोविंदराव नाईकवाडे

सहयोगी प्राध्यापक मराठी विभाग श्री बिंझाणी नगर महाविद्यालय, सक्करदरा चौक,
उमरेड मार्ग, नागपूर-४४००२४.

‘एका कोळीयाने’ आणि पु.ल.

पु. ल. देशपांडे यांच्या अनुवादीत साहित्यापैकी त्यांचे कादंबरी लेखन महत्वाचे मानले जाते. जागतिक वाङ्मयातील चांगल्या कलाकृती निवडून त्याचा मराठी वाचकांसाठी अनुवाद करण्याचे एक व्रतच पु. लं. नि चालविलेले दिसते. त्या अंतर्गत त्यांनी काही भाषांतरे केली. त्यांच्या एकूण साहित्यात या अनुवादीत साहित्यकृतीनाही मानाचे स्थान प्राप्त झाले आहे. कारण पु. लं. नी केलेले अनुवाद हे अतिशय प्रामाणिकपणे व गंभीरपणे केलेले प्रयत्न होते. मराठी रसिकांना अस्पर्शित असलेले आणि जागतिक वाङ्मयाने निर्माण केलेले जीवनाभूत मराठी भाषेतून उपलब्ध व्हावे ही प्रामाणिक कळकळ पु. लं. च्या अनुवादांमागे होती. त्यांचे हरहुन्नी आणि बहुश्रुत व बहुपैलू व्यक्तिमत्त्व अशा ठिकाणी प्रकर्षाने जाणवते. जाणत्या कलावंताच्या मधुकर वृत्तीने त्यांनी केलेले असे प्रयत्न म्हणजे मराठी वाङ्मयात त्यांनी घातलेली महत्वाची भर होय. असेच म्हटले पाहिजे. या त्यांच्या प्रामाणिक प्रयत्नाचा एक भाग म्हणून ‘अर्नेस्ट मिलर हेमिंग्वे’ ह्या लेखकाच्या "The old man and the sea" या कादंबरीचा त्यांनी केलेला अनुवाद हा होय.

हेमिंग्वे हा एक अमेरिकन कादंबरीकार व कथाकार म्हणून विख्यात होता. ‘अ फेअरवेल टू आर्मस्’, ‘हुम द बेल टूलस्’ सारख्या त्यांच्या कलाकृती जागतिक वाङ्मयात महत्वाच्या ठरल्या. त्यांच्या जीवनाच्या शेवटच्या कालखंडात १९५२ मध्ये लिहिलेली "The old man and the sea" ही लघु कादंबरी तत्कालीन वाङ्मयक्षेत्रात अतिशय गाजली. एका म्हातान्या ‘क्यूबन’ मासेमाराची कथा ह्यात चित्रित केली गेली आहे. हेमिंग्वेची ही शेवटची कादंबरी होती. या कादंबरीसाठी त्यांना १९५३ सालचे ‘पुलिट्झर प्राईझ’ प्राप्त झाले होते. हेमिंग्वेला पुढील काळात म्हणजे १९५४ साली साहित्याचे नोबेल पारितोषिकही मिळाले.^१ या कादंबरीची शक्तीस्थाने सांगतांना एका इंग्रजी समीक्षकाने म्हटले, "In a story like 'the old man and the sea' the code hero acts alone, displaying his tough, space, nobility in fighting a losing battle." अशी ही कथा पु. लं. नी मराठी भाषेत अनुवादित करून मराठीतील अनुवादित साहित्यात मोलाची भर घातली आहे.

मराठीत ‘देशमुख अधिकंपनी’ ने ही कादंबरी प्रकाशित करण्याचे फार पूर्वीपासून प्रयत्न केले. वि. स. खांडेकर, अनंत काणेकर इ. मंडळीनी ही कादंबरी अनुवादित करण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. परंतु, सरतेशेवटी पु. ल. देशपांडे यांच्याकडे हे भाषांतराचे काम येऊन ते त्यांनी पूर्णत्वास नेले. १९६५ च्या सुमारास या कादंबरीची पहिली आवृत्ती प्रकाशित झाली. मराठी साहित्यक्षेत्रात आनंदाने स्वागतही झाले. हेमिंग्वेने मांडलेला ‘छोट्या अवकाशातला मोठा आशय’ जवळपास मुळाबरहुकूम मराठी भाषेत आणण्यात पु.लं. ना यश लाभले. देशमुख आणि कंपनीने १९९९ मध्ये हेमिंग्वेच्या जन्मशताब्दी निमित्त या पुस्तकाची विशेष आवृत्ती मराठी वाचकांना उपलब्ध करून दिली.^२

पु.लं. च्या कादंबरीची चिकित्सा करतांना पुढील घटकांच्या आधारे या कादंबरीचा विचार करणे योग्य ठरते.

- (१) कादंबरीचे कथानक
- (२) कादंबरीतील पात्रचित्रण
- (३) एका कोळीयाने ची भाषाशैली व संवादशैली
- (४) पु.लं.नी केलेल्या अनुवादातील कौशल्य
- (१) कथानक

एका कोळीयाने ही समुद्र किनाऱ्यावर वास्तव्य करणाऱ्या एका म्हाताऱ्या कोळ्याची कथा आहे. 'सांतीयागो' नावाच्या या वृद्ध पण धाडसी मासेमाराचे अवघे आयुष्य समुद्रावर मासेमारी करण्यात गेले आहे. हा म्हातारा एकाकी असून एकटाच माशांच्या शिकारीला जातो. बरेच दिवसात त्याला कोणताही मोठा मासा गवसला नसल्याने तो थोडा फार निराश झाला असला तरी त्याने उमेद सोडलेली नाही. एखादया तरूणाला लाजवेल अशी उमेद व असा आशावाद त्याच्या मनात अजुनही कायम आहे. या एकाकीपणाच्या जीवनात त्याला त्याच्या तरूणपणाच्या पराक्रमाच्या आठवणी येतात. कुणीही साथीला नसलेल्या या म्हाताऱ्याची साथ एक छोटा मुलगा करतो. काही दिवसानंतर हा मुलगा सुद्धा म्हाताऱ्याला एकही मासा गवसत नसल्याने त्याची साथ सोडून देतो व दुसऱ्या कोळ्यांच्या गटासोबत मासेमारीला जातो. सरतेशेवटी एक दिवस खोल समुद्रात दूरवर सांतीयागोच्या गळाला एक विशालकाय 'ताडमासा' लागतो. आणि त्या माशाशी म्हाताऱ्याची झुंज सुरू होते. जवळजवळ दोन दिवस व दोन रात्री समुद्राच्या व निसर्गाच्या साक्षीने म्हाताऱ्याची त्या माशाशी झुंज सुरू असते. त्याला आटोक्यात आणण्यात शेवटी तो यश मिळवितो व समुद्र किनाऱ्याकडे निघतो. पण, किनाऱ्याकडे परततांना त्याने पकडलेल्या ताडमास्यावर हल्ला करणारे इतर मासे त्यांच्याशीही म्हाताऱ्याला झुंजावे लागते. शरिराने अत्यंत थकलेल्या या वृद्ध कोळ्याची आणि माशांची विराट झुंज अत्यंत प्रभावीपणे लेखकाने ह्या कादंबरीत साकार केली आहे. किनाऱ्यावर आणता-आणता ताडमाशाचा सांगाडा केवळ उरतो. आणि अत्यंत थकलेल्या मनःस्थितीतला नायक सांतीयागो निद्रेच्या अधिन होऊन ही कादंबरी संपते. त्याला पुन्हा पराक्रमाची व आशावादाची स्वप्ने पडू लागतात. एवढ्या अविश्रांत संघर्षानंतरही त्याच्या मनातील दुर्दम्य आशावाद कायमच राहतो.

(२) पात्रचित्रण किंवा व्यक्तिचित्रण

या कादंबरीचा 'अवकाश' अतिशय छोटा असल्याने यात पात्राची गर्दी आपल्याला दिसत नाही. अनेकांअनेक व्यक्तींच्या संबंधाची गुंतागुंत जशी इतर कादंबऱ्यांमध्ये प्रत्येकाला येते, तसे ह्या कादंबरीत घडत नाही. ही संपूर्ण कादंबरी सुरूवातीपासूनच शेवटपर्यंत सांतीयागो नावाच्या एका म्हाताऱ्या कोळ्यावर व त्याच्या विशिष्ट क्रियाकलापावर केंद्रित झालेली दिसते. ही कादंबरी व्यक्तिचित्रणात्मक व व्यक्तिप्रधान अशा स्वरूपाची असून सांतीयागो खेरीज इतर पात्रांना यात फारसे महत्त्वाचे स्थान नाही. एका व्यक्तीच्या जीवनात चाललेला अंतर्बाह्य संघर्ष विविध पातळ्यांवर चित्रित करणे हेच या कादंबरीचे प्रमुख 'लक्ष्य' असून त्यानुसार यातील पात्रचित्रण घडलेले आहे. सांतीयागो हाच या कादंबरीचा नायक व प्रधान पात्र आहे. त्याचे मासेमारीतील आयुष्य, त्याच्या वृद्धपणातील समस्या, वृद्धत्वामुळे व इतर कारणांमुळे त्याच्या वाट्याला येणारे एकाकीपण, या एकाकीपणातही सतत तेवत राहणारा त्याच्या मनातला दुर्दम्य आशावाद, त्याची अखंड क्रियाशीलवृत्ती, त्याच्या मनाच्या अविश्रांत संघर्ष करणाऱ्या प्रेरणा, त्याचे धाडस व त्याचा पराक्रम, त्याचा स्वतःशी चालणारा संवाद इत्यादी सर्व गोष्टी एकाच व्यक्तीच्या म्हणजे सांतीयागोच्या जीवनप्रवासाचे नाट्य आपल्यापुढे मांडतात. त्यामुळे या कादंबरीतील पात्रचित्रणाचा विचार म्हणजे प्रामुख्याने सांतीयागोच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विचार ठरतो. या कादंबरीचे कथानक व्यक्तिजीवनातील विविध प्रकारचे जीवननाट्य टिपण्याचे प्रयत्न करित असल्याने सांतीयागो हे एकच पात्र या कादंबरीत मध्यवर्ती असे आहे. सांतीयागोशिवाय 'मनोलीन' नावाचा छोटा मुलगा, जो एकट्या पडलेल्या सांतीयागोची काही काळ साथ-संगत करतो. हे या कादंबरीतील दुसरे पात्र आहे. अवती-भवतीच्या समाजाशी संपर्क खंडित झालेला नायक व हा छोटा मुलगा यांच्यात एक जिःवाळ्याचे नाते प्रस्थापित होते. 'मनोलीन' हा मुलगा सांतीयागोला आणि

त्याच्या ध्येयवाद्याला कुठेतरी समजू शकतो व साद घालू शकतो. म्हणून तो त्याच्यासोबत मासेमारीला जातो. त्याची काळजी घेतो. मानवी जीवनातील विशुद्ध प्रेम व जिऱ्हाळा हाच या दोघांचा जोडणारा विशिष्ट दुवा आहे. मनाची विशुद्धता व निष्पापता मनोलीनला सांतीयागोशी जोडते. या कादंबरीत या दोघांशिवाय इतर कुठल्याही मानवी पात्रांचा निर्देश येत नाही. या उलट, मानवेतर सृष्टीत वावरणारे पशु-पक्षी काही ठिकाणी कादंबरीची पात्रे झालेली दिसतात. समुद्र, समुद्रातील छोटे-मोठे मासे, सांतीयागोने पकडलेला विशालकाय ताडमासा, त्याचे लचके तोडणारे समुद्रातील इतर मासे, समुद्रपक्षी इत्यादी गोष्टी वेळप्रसंगी या कादंबरीच्या पात्राची भूमिका निभावताना दिसतात. सांतीयागोच्या मनात व मनाबाहेरचा संघर्ष चित्रित करतांना ह्या मानवेतर सृष्टीचे साह्य लेखकाने घेतले आहे.

(३) भाषाशैली

हेमिंग्वेच्या मूळ इंग्रजी कादंबरीचे मोठेपण दोन गोष्टीत सृष्टीचे मुख्यतः मानले गेले होते.

(१) त्यातील मानवी जीवनाविषयीचा संघर्ष.^३

(२) ह्या कादंबरीची अनलंकृत व साधी सरळ भाषाशैली.^४

पु. लं. नी अनुवाद करताना ह्या कादंबरीच्या भाषेचे मूळ सौंदर्य टिकविण्याचा आटोकाट प्रयत्न केलेला दिसतो. या कादंबरीची भाषाशैली आशयानुगामी असून कादंबरीत असलेला मूळ संघर्ष प्रभावीपणे प्रगट केला आहे. कादंबरीचा नायक असलेल्या सांतीयागोच्या जीवन चरित्राशीही शैली सुसंगत असून त्याचे व्यक्तिमत्त्व प्रभावीपणे साकार करण्यासाठी ही भाषा सुसंगत ठरलेली दिसते. समुद्रकिनाऱ्यावरील कोळी जीवन या शब्दशैलीतून योग्यपणे साकार होते. पु. लं. नी आपल्या अनुवादित कादंबरीत भारतीय मासेमारांच्या जीवनात वापरलेले जाणारे शब्दप्रयोग यात चपखलपणे वापरलेले दिसतात. 'एका कोळीयाने'ची भाषा व त्यातील संवाद हे मूळ कादंबरीनुसार साधे सरळ आणि अनलंकारिक असे उतरलेले दिसतात. बहुधा यातील संवादाची रचना छोट्या आकाराची असली तरी सांतीयागोच्या जीवनातील सुसंगत मोठ्या स्वगताची रचनाही इथे केलेली दिसते. नायकाच्या जीवनातील तिहेरी संघर्ष प्रामुख्याने संवादाच्या माध्यमातूनच या कादंबरीत आकारास आला आहे. स्वमन, मासे, आणि तिसरी शक्ती या तीन गोष्टींच्या संघर्षाचे चित्रण भाषाशैलीमुळेच शक्य होते. नायकाचे आत्मबल जागवणारे व त्याच्या मनातील आशावाद जिवंत ठेवणारे प्रभावी संवाद या कादंबरीत येतात. नायकाच्या स्वतःशी चाललेल्या संवादाचेही कादंबरीच्या जडण-घडणीत मोलाचे योगदान आहे. मानवी जीवनातील मुलभूत संघर्ष कवेत घेण्याचा प्रयत्न या कादंबरीत केला असल्यामुळे काही गंभीर जीवनचित्रण मांडणारे संवादही या ठिकाणी येतात. कादंबरीची निवेदनशैली तृतीय पुरुषी असून हा निवेदक सांतीयागो नावाचा शूर म्हाताऱ्या कोळ्याची कथा वाचकांना सांगत आहे. ही कादंबरी अनुवादित असल्यामुळे यातील कुठल्याही घटकाचा विचार करतांना हेमिंग्वेच्या मूळ कादंबरीचे संदर्भ जराही नजरेआड करून चालणार नाही. भाषाशैलीच्या संदर्भातही हाच विचार करावा लागतो आणि त्याचे बहुतांशी त्यातील कलात्मकतेचे व वाङ्मयीन गुणवत्तेचे बहुतांशी श्रेय हेमिंग्वेलाच द्यावे लागते.

(४) अनुवादातील कौशल्य -

कादंबरीच्या प्रस्तावनेत पु. लं. नी हेमिंग्वेच्या "The old man and the sea" या जगप्रसिद्ध कादंबरीच्या भाषांतरामागील आपली भूमिका नम्रपणे विशद केली आहे. "इंग्रजी भाषा अवगत नसल्यासाठी केलेले भाषांतर"^५ असे या प्रत्यनाचे वर्णन करतात. ही एक मूळ कादंबरी अलौकिक स्वरूपाची असून त्यात आपल्या नावापलीकडे कसलाही बदल केलेला नाही. ही पु. लं. ची भूमिका लक्षात घेणे आवश्यक आहे. या संदर्भात त्यांनी कालीदासाच्या "तितीधुर्दुस्तरै मोहात... उडपे नास्मि सागरम्" (रघुवंशम्) कालीदासाच्या या वचनाचा आधारे आपल्या भाषांतराचा प्रयत्न म्हणजे छोट्या नावेने समुद्र पार करणे असा आहे असे नम्रपणे सांगितले आहे.^६

"The driving force of this genuinely powerful novel is more spiritual than physical." ^१ हे या कादंबरीबाबत एका इंग्रजी समीक्षकाने काढलेले उद्गार या कादंबरीच्या आशयसूत्राकडे अंगुलिनिर्देश करतात. एक म्हातारा कोळी आणि एक मासा यांच्यातील जीवघेणी झुंज असे वरवर बघता या कादंबरीचे कथानक आहे. पण या झुंजीचे व संघर्षाचे स्वरूप केवळ भौतिक स्वरूपाचे नसून ते मानसिक व अध्यात्मिक स्वरूपाचे आहे. या कादंबरीचा प्राण म्हणजे हा संघर्षच आहे. वरील अवतरणातुन हेच सत्य सुचविलेले दिसते. ढोबळ शौर्य व प्रयत्नवाद यांचीच केवळ ही कथा नाही. यातील संघर्षाचे स्वरूप यापेक्षाही अधिक गुंतागुंतीचे व मानवी जीवनाचे अनेक प्रश्न उपस्थित करणारे आहे. इथे सांतीयागोची एकाच वेळी दोन युद्धे आपल्याला दिसतात. एक स्वतःशी व दुसरे माशाशी चाललेले दिसते! यावेळी सांतीयागोच्या मनात अनेक प्रकारचे व्यक्तिगत व नैतिक प्रश्न गोंधळ घालतात. हा कोळी या संघर्षात स्वतःशीच बोलतो व आधार शोधतो. इथे लेखकाला जीवनातील अंतिम मूल्यांचा शोध घ्यायचा आहे. असे लक्षात येते जेव्हा सांतीयागो म्हणतो "If you love him it is not a sin to kill him" हे त्याचे वाक्य मानवी जीवनातील पाप-पुण्य संकल्पनेला व इतर अनेक प्रश्नांना व्यक्त करते. अवतीभवतीच्या विराट विश्वासाठी एका व्यक्तीच्या पराक्रमाला व संघर्षाला कितपत अर्थ असतो? जीवनातील खरे वैफल्य कोणते? कुणालाही कशाने काहीही फरक पडत नाही हेच ते वैफल्य असते का? असे काही प्रश्न वाचकांपुढे ठेवून लेखक कादंबरी संपवतो. माशाचा सांगाडा बघुन एक तिन्हाइत महिला विचारते. "हे काय आहे?" या वाक्यातून व्यक्तिगत पराक्रमातील निरर्थकता जाणवून दिली जाते. या कादंबरीतील संघर्षाचे स्वरूप मानव व नियती यांच्यातील संघर्षासारखे प्रतीत होते. इथे मानवाचे प्रतिनिधित्व करतो सांतीयागो व मानवेत्तर सृष्टीचे प्रतिनिधित्व करतो विशालकाय ताडमासा. सांतीयागोच्या मनातील दुर्दम्य आशावाद जिवंत ठेवण्यासाठी या संघर्षात त्याचा आत्मसंवाद महत्त्वाचा ठरतो. हा आत्मसंवाद त्याला आत्मबल प्रदान करतो.

उदा - "माणसाला ठार करता येईल पण त्याची हार करता येणार नाही... माणसाला हरण्याकरिता जन्माला घातले नाही." "अशी या नायकाची श्रद्धा आहे. माश्याला ठार मारताना "जीवो जीवस्य जीवनम्" असा मानवी अस्तित्वासंबंधीचा अपरिहार्य नियमही नायकाच्या मनात येतो. एकूण मानवी जीवनातील कर्म, अकर्म यांचाही विचार ही कादंबरी आपल्यापुढे प्रभावीपणे मांडते.

संदर्भ टीपा :

१. अ. र. कुलकर्णी, नोंद, मराठी विश्वकोश, इंटरनेट संदर्भ, vishwakosh.marathi.gov.in
२. एका कोळीयाने, हेमिंग्वे, अनुवाद, पु. ल. देशपांडे, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९९९.
३. Dr. Ramesh Dhyate, Dr. Vilas Salumker, How to Read a Novel : Book 2, Y.C.M.O.U, Nashik, 1999. (P. 34, 35)
४. तत्रैव, पृ. ३५, ३६.
५. पु. ल. देशपांडे (अनुवाद) एका कोळीयाने, उ. नि. प्रस्तावना पृष्ठे.
६. तत्रैव, पृ. प्रस्तावना.
७. इंटरनेटवरील संदर्भ www.encyclopedia.com